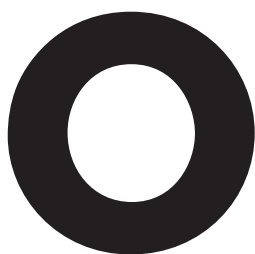

Françoise Daucé

Omalakisuudesta Venäjällä

Oleg Kutafin, *Rossiiskaja autonomija*. Prospekt, Moskova 2006.

”Autonomian idea ymmärrettiin lainopillisissa yhteyksissä erilaisin tavoin 1800-luvulta pitkälle 1900-luvulle asti. Silti voi sanoa, että sen oma paikka sijoittuu unitaarisen valtion ja paikallisen itsehallinnon väliin.”

Valokuva: Timo Klemola. Vaarin saari / (2008)

Oleg Kutafinin tyhjentävän ensyklopedinen tutkimus oikeusopillisesta ’autonomia’-käsitteestä Venäjällä tsaarivallasta aina jälkineuvostoliittolaiseen aikaan on kantanut hedelmänään 768-sivuisen kirjan. Itse termiä käytettiin usein neuvostoajalla (neuvostotasavalloissa ja niihin kuuluvilla autonomisilla alueilla): se viittaa ”keskuvallan jollekin elimelle suomaan päätösvaltaan”. Tämä vaikuttava nide pyrkii osoittamaan oppisanan saamat erilaiset merkitykset venäläisessä julkisoikeudessa. Autonomiakäsitteen historia venäläisine sovelluksineen tuo esiin maassa vallinneita vaihtelevia oikeusmuotoja. Oikeustieteilijän työssä lainataan sääntillisesti lakitekstejä ja niiden tulkintoja sekä pidetään tiukasti huolta päivämääristä. Koska teos ennemminkin kuvailee kuin erittelee, se käy käsikirjaksi Venäjän kansallisuuksien ja autonomisten alueitten kysymyksistä kiinnostuneille. Tekijä jättää pois

henkilökohtaiset näkemyksensä ja kriittiset huomautuksensa, mutta kutsuu näin lukijoita omiin historiallisiin ja juridisiin pohdiskeluihin.

Ankaraa aikajärjestystä noudattava Kutafin muistuttaa, että oikeudelliset kiistat autonomiakäsitteestä puhkesivat Venäjällä 1800-luvun lopulla. Tuon ajan oikeusoppineita innoitti englantilainen tai australialainen esimerkki: näiltä omaksumassaan hengessä he katsoivat autonomiaan kuuluvan ”oikeuden autonomiseen lainsäädäntöön”. Venäjän keisarikunnan piirissä ei tunnettu mitään tämäntyyppistä omalakisuuutta. Yhtä kaikki venäläiset asiantuntijat myöntävät, että ”tietyt joukko alueita, jotka olivat aiemmin itsenäisiä (*samostojatel’nie*) eli jotka eivät olleet riippuneet jostain toisesta mahdista, oli säilyttänyt paikalliset lakinsa ja nauttinut siten paikallisesta, enemmän tai vähemmän laajasta autonomiasta (*mestnaja autonomija*)”. Näin oli Puolan, Taka-Kaukasian ja Suomen laita. Sama päti myös tiettyihin kansoihin, jotka olivat saaneet tunnustuksen tavoilleen ja joille oli sallittu erikoisasema (*inorotši*): kirgiiseihin, juutalaisiin

**” Tekijä ei pysähdy pohtimaan
Tšetšenian tasavallan tapausta,
vaikka maa on joutunut kahteen
sotaan liittovaltion keskusmahtia
vastaan.”**

ja Siperian kalmukkeihin. Venäjän keisarillinen hallitsija edusti kumminkin yhtenäistettyä ja rajoittamatonta valtiovaltaa. Monarkin lainsäädäntövalta päihitti aina alueitten lainsäädäntövallan, vaikka näillä muuten olisikin ollut jonkinasteinen autonomia. Alueista ei ollut Venäjän yhtenäisyyden uhkaajiksi.

Tsaarin Venäjä ei ollut mikään tasavertaisten osallistujien liittovaltio. Lakimies F. F. Kokoškin selitti asiaa 1905: ”autonomiaa” ei pidä sekoittaa ”federaatioon”. Liittovaltiossa liittovaltioistetuilla alueilla on oma lainsäädäntönsä mutta myös oma hallituksensa (*provitelstvo*), joka on keskusvallasta riippumaton. Autonomisella alueella ei voi olla mitään senaattia. Niissä toimeenpanevaa mahtia edustaa käskynhaltija (*namestnik*) tai kenraalikuvernööri, jonka nimittävä virkaansa valtion päämies.

Bolševikkijohtajia kiinnostivat vallankumouksensa edellä nämä lainopilliset kärhämät alueellisen autonomian käsitteestä. He todennäköisesti tunsivat aikansa kirjoittajien julkaisut: 1906 alkaen niissä korostettiin, että oli välttämätöntä myöntää autonomia määrällisesti tärkeille kansoille, joissa vallitsi monisatavuotinen kulttuuri. Kokoškin ehdotti tuona vuonna ilmestyneessä teoksessaan, että omasta lainsäädännöstään nauttivia territorioita kutsuttaisiin ”autonomisiksi piireiksi” (*autonomnii kraj*) tai ”autonomisiksi alueiksi” (*autonomnaja oblast*). Hänen esittelemänsä termit otettiin uudelleen käyttöön neuvostoajalla.

Pysyvyyttä onkin yhytettävissä, kun vertaa venäläisiä ja neuvostoliittolaisia oikeuskäsityksiä, jos kohta Kutafin tyytyy panemaan tosiasiat näyttille jatkuvuuksien osoittamista tavoittelematta. Hän palauttaa mieleen vuotta 1917 seuranneet teoreettiset väittelyt alueellisen autonomian käsitteestä neuvostojuristien keskuudessa esitellen ensiksi, neuvostometodologialle uskollisena, Leninin tekstit! Lenin puolusti ajatusta, jonka mukaan autonomia kuului taloutensa, perinteittensä tai luonnonmuodostelmiensa erityisyyden vuoksi erottuville alueille. Kansallisuusulottuvuus kuului samalla tasolle ekonomian tai tradition kanssa.

Tässä näkyy merkittävää kehitystä. Bolševikkijohtajien vanavedessä Neuvostoliiton oikeusoppineet erottautuivat edeltäjistään määrittelemällä autonomiset alueet paitsi

kansallisten ehtojen myös taloudellisten ja arkielämässä vaikuttavien seikkojen perusteella. Oikeustieteilijä V. N. Durdenevskille autonomia oli 1929 keino ”hillitä” kansallisuuskysymystä. Proletariaatti tarjosi taloudellisesti kaikkein heikoimmille ja kulttuurisesti kaikkein ”jälkeenjääneimmille” oman ”kansallis-kulttuurisen autonomian”, joka salli niiden kuroa umpeen muitten etumatkaa. Tällaista autonomiaa työstettiin ahtaan demokraattisen sentralismin kehikossa. Stalin täsmensi asiat, joiden tuli pysyä kansankomissaarien neuvoston käsissä: sotilasasiat, ulkopoliittikka, talouspolitiikka, rahapolitiikka. Koulut, oikeusistuimet ja hallinto saivat riippua paikallisista kansankomissaareista. Stalin hahmotti federalismin Venäjällä pelkäksi siirtymätaipaleeksi matkalla [valtiokseyteen,] sosialistiseen unitarismiin.

Lokakuun vallankumous ohjasi aluksi kansallisten vaatimusten vahvistumisen suuntaan, kohti kansojen vapautusliikkeitä. Venäjän neuvostotasavallasta tuli liittovaltio, joka pyrki yhdentämään valtakunnan ikivanhat osat autonomisina kansallisina tasavaltoina. Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton heinäkuussa 1918 voimaan tullut perustuslaki tunnusti federatiivista periaatetta. Saman vuoden lopulla tulivat esiin uusina autonomian muotoina työkansan kommuunit (*trudovaja kommuna*) ja vuodesta 1920 alkaen ”autonomiset alueet”. Volgansaksalaisten työläiskunta perustettiin 1918, mutta se, kuten myös Karjalan työläiskommuuni, lakkautettiin 1923, jolloin tilalle perustettiin autonominen sosialistinen neuvostotasavalta. Näitä oli ilmaantunut 1919 lähtien. Niiden asemaan tehtiin useita muutoksia 1920–30-luvulla: autonomisia alueita muutettiin autonomisiksi tasavalloiksi, joita edelleen muutettiin tasavaltaliitoiksi (Keski-Aasiassa). Neuvostojuristit väänivät kättä näistä eri autonomian muodoista kahden vuosikymmenen ajan, eikä kiista lopunut II maailmansodan jälkeenkään, vaan se jatkui aina 1970-luvulle saakka.

Perestroika teki lopun neuvostoliittolaisesta liittovaltiomuodosta. Gorbatšovin jälleenrakennustyö kirjoittaa Kutafinista kaikkein vilpittömimmän lausunnon: ”Valtoliiton kaikkien tasavaltojen pyrky itsenäisyyteen johti tragediaan: Neuvostoliiton hajoamiseen.” Tällainen draamaattinen näkymä NL:n häviöön muistuttaa presidentti Vladimir Putinin puheesta, jonka hän piti kansalliskoukulle keväällä 2006. Kutafin kuitenkin palaa oitis takaisin itse itselleen langettamaansa juridiseen etäisyyteen tarkastellakseen Neuvostoliiton alueen kansallisvaltioitten tulevaisuuksia. Hän toteaa, että tietyt autonomiset tasavallat Venäjällä ovat esittäneet toiveen suvereenisuudesta, siinä missä tietyt autonomiset alueet ovat toivoneet asemansa parantamista. Kelpaa alleviivata, että tekijä ei pysähdy hetkeksikään pohtimaan Tšetšenian tasavallan tapausta, vaikka maa on joutunut kahteen perättäiseen sotaan liittovaltion keskusmahtia vastaan.

Tasavallat menettivät 1991 nimestään laatumääreen

”autonominen”, samalla kun kaikista autonomisista alueista tuli tasavaltoja lukuun ottamatta Kaukoidässä sijaitsevaa juutalaista autonomista aluetta. Tasavallat saavat suvereenisuusjulistuksensa valtiolta. Liittovaltiovalta siis suosii tätä kehitystä, koska se näkee siinä keinon estää Venäjän federaation pirstoutumista. Kahdenvälisen sopimusten solmimiset liittovaltion alamaisten ja keskusmahdin välillä saavat merkityksensä tästä näkökulmasta. Käännös koitti kuitenkin 1999, jolloin liittovaltio pyrki jälleen ottamaan alueet käsiinsä: Kutafinin mukaan tämä johti suvereenisuuden menetykseen, sillä tasavallat palasivat neuvostoajan tilanteeseen.

Kirjan viimeinen luku keskittyy deterritoriaalistetun kansallisen autonomian käsitteeseen. Puhe on vuoden 1991 jälkeen nähdyistä uutuuksista. Lähtien siitä, että kansallisuus ja alue eivät koskaan voi täysin vastata toisiaan, venäläiset lainoppineet ja poliitikot ovat esitelleet 1996 voimaan tullessa laissa uuden kansallis-kulttuurisen

autonomiakäsitteen NKA:n (*nacional’no-kul’turnaja avtonomija*), johon perustuu etnisten ryhmien määrittelyminen alueitten tuolla puolen. NKA ryhmittelee jonkin yhteisön jäsenet yhdistysmuotona, joka nauttii julkista tukea kulttuurin edistämistoimissaan (opetustyössä, perinteiden säilyttämisessä...). Käsitteen selittämiseksi venäläisjuristit myöntävät innoittuneensa itävaltalaisen sosialistien (R. Springerin, O. Bauerin) 1800-luvun lopun teoksista. Lenin tuomitsi tuolloin NKA:n valittaen, ettei periaate suosinut nationalismia. Kutafin päättää kirjansa tähän uuteen käsitteeseen jättäen lukijan huoleksi kuvattujen oikeudellisten kehityskulkujen arvostelemisen ja poliittisen pohdiskelun.

Suomentanut Jarkko S. Tuusvuori

(alun perin: *Cahiers du Monde Russe*, octobre–décembre 2006, Vol. 47, T. 4, 922–925)